

Kierkegaard - Den erotiske betragter

Kristianssand, 26. september 2013.

1. At læse Kierkegaard
2. Den erotiske betragtning
3. Et erotisk øre og et attrående blik
4. Psykologi?
5. Kierkegaard som fænomenolog?

1. At læse Kierkegaard

Her i 200-året for Søren Kierkegaards fødsel er det oplagt at spørge, hvordan vi overhovedet skal læse Kierkegaard? Det har der været mange bud på op igennem receptionshistorien og jeg skal ikke trætte jer med en lang liste over disse. Grundlæggende afhænger ens læsemåde af det *perspektiv*, man anlægger på forfatterskabet.

Det er helt afgørende om man indtager *læserens* perspektiv eller *Kierkegaards* perspektiv. Selvfølgelig er enhver der åbner et værk af Kierkegaard læser i *banal* forstand. Men hvorvidt man ønsker at være "den Kjære Læser", som Kierkegaard altid henvender sig til, afhænger af, om man sætter sig i denne læsers sted og forsøger at lade sig opbygge eller opvække af forfatterskabet og dets analyser. Sådan, vil jeg mene, bør den almindelige læser, den menige mand m/k, indtage forfatterskabet: Langsomt og med blikket vendt mod sit eget selvforhold.

Indtager man dette perspektiv, læserens perspektiv, i en forskningsmæssig sammenhæng vil ens blik derfor med nødvendighed komme til at hvile på den etisk-religiøse opgave, som det er uden for enhver tvivl at forfatterskabet vil anspore til. Perspektivet for "Den kjære Læser" og de fortolkere, der ønsker at hjælpe denne på vej er derfor *den opbyggelige tilegnelses perspektiv*, hvad enten dette perspektiv kaldes humant eller kristeligt. Så fokuserer man på subjektiviteten som opgave, opgaven at blive "Hin Enkelte". Den læsemåde vil jeg kalde etisk-opbyggelig.

Men det er ikke den eneste læsemåde. Man kan også forsøge at indtage Kierkegaards perspektiv. Vælger man at se de mange fænomenbeskrivelser, som forfatterskabet formelig flyder over med, som båret af en bestemt metodisk tilgang til de menneskelige sjælstilstande, åbnes Kierkegaards analyser for "den Kjære Læser" og den forudsætning disse analyser hviler på, blotlægges. Denne læsemåde vil jeg kalde eksistensfænomenologisk.

Ingen af Kierkegaards fænomenbeskrivelser er empirisk registrende eller forudsætningsløse. Alle hviler de på en forudsat "viden" om det fænomen, som regel en sjælstilstand, som Kierkegaard og hans pseudonymer beskriver de forskellige fremtrædelser af. Vælger man at fokuserer på disse fænomenbeskrivelser forsøger man at indtage Kierkegaards perspektiv som *betragter*. Der er tale om et deskriptivt perspektiv, hvor man lader sit blik følge Kierkegaards og hvile på den måde, hvorpå fænomenerne fremtræder og beskrives i Kierkegaards

iagttagende optik. Denne indfaldsvinkel udgør et før-etisk perspektiv, der hverken ønsker at lade sig opbygge *som* "den kjære Læser", eller at tale etisk-opbyggeligt *til* "den kjære Læser".

Det er denne læsemåde, jeg i det følgende vil plædere for. Ikke som den eneste sande læsning af forfatterskabet. Men som en læsning, der tillader os at stille skarpt på forfatterskabets beskrivelser af de menneskelige sjælstilstande. Gennem den metode, jeg har døbt den erotiske betragtningkunst, og som jeg skal forklare indholdet af om lidt, evner Kierkegaard at få en række sjælstilstande til plastisk at vise sig for os, så vi kan genkende os selv disse. Ved at beskrive, registrerer og klassificerer disse sjælstilstande, hvilket er hovedanliggenet i den eksistens fænomenologiske læsemåde, jeg plæderer for, bliver det muligt for os at se og evt. genkende os selv i disse skikkelser. Jeg mener, at denne deskriptive læsemåde er en nødvendig forudsætning for den etisk-opbyggelige læsning. Jeg vil derfor anbefale, at vi som læsere *først* følger Kierkegaards blik og forsøger at se det indre i det ydre gennem den særlig metodisk indfaldsvinkel, som han og hans pseudonymer anlægger i deres fænomenbeskrivelser – *siden* lader os opbygge.

2. Den erotiske betragtning

Beskrivelsen af den erotiske betragtningens måde stammer fra *Om Begrebet Ironi*, her lyder det:

”Betragteren bør være Erotiker, intet Træk, intet Moment maa være ham ligegyldigt; men paa den anden Side bør han dog ogsaa føle sin Overvægt, men kun bruge den til at forhjælpe Phænomenet til dets fuldkomne Aabenbarelse. Om derfor end Betragteren fører Begrebet med sig, gjælder det dog om, at Phænomenet bliver ukrænket, og at Begrebet sees tilblivende ved Phænomenet” (SKS, 1, 71).

At betragteren må være *erotiker* skyldes, at han må være *lidenskabelig engageret* i det fænomen han undersøger og altid *efterprøve* det på sig selv. Den erotiske betragtning udgør således ikke en empirisk registrerende iagttagelse, men er *subjektiv* og *indlevende*. At betragteren altid *fører begrebet med sig*, når han vil iagttage et fænomen, skyldes Kierkegaards tanke om, at betragteren altid har noget "in mente".¹ Det gør ikke den fænomenale fremtrædelse uvedkommende. På ingen måde. For begrebet er ikke noget i sig selv. Det viser sig kunne *i* fænomenet. Lad mig forklare.²

¹ "Jeg har under denne hele Undersøgelse bestandigt havt Noget in mente, den endelige Opfattelse nemlig, uden at man derfor kan beskyldte mig for et Slags intelligent Jesuisme, eller forat have gjemt søgt og derpå fundet, hvad jeg selv for længst have fundet. Den endelige Opfattelse har blot som Mulighed oversvævet enhver Udforskning; ethvert resultat har været Eenheden af den Reciprocitet, hvormed den har følt sig draget hen til det, den skulde forklare, og det, der skulde forklares, hendraget til den" (SKS 1, 206).

² Isak Winkel Holm beskriver metoden på følgende måde: "Det fænomen, der skal gribes er Sokrates og ironien, og længere inde i afhandlingen afslører Kierkegaard, at herskerens stemme tilhører Hegel. Problemet med Hegel er altså, at han ikke giver Sokrates lov til at blive stående som en tilsløret og blufærdig *Ding and sich* [...] Dermed gør Hegel sig skyldig i en filosofisk voldtægt, der krænker det knibske fænomen ved bare at gribe brutalt fat. Som alternativ til denne hårdhændede hermeneutik forslår Kierkegaard, at den filosofiske betragter bør være erotikker. Den, der vil tolke fænomenet Sokrates, må altså spejle sig i erotikeren Sokrates selv og tage ved lære af hans "socratiske Sensibilitet", *Tanken i billedet, Søren Kierkegaards poetik*, Gyldendal, København 1998, s. 117f.

I *Om Begrebet Ironi* er Kierkegaards grundintention er at finde frem til den sandeste skikkelse af *Sokrates*,³ og vise hvorledes ironien bestemmer denne. Kierkegaard går derfor ikke forudsætningsløs til værks. I sin undersøgelse opererer han med et forudsat begreb om ironi, som han mener *viser* sig i Sokratesskikkelsen. I sin læsning af Aristofanes, Xenofon og Platons beskrivelser af Sokrates sammenligner Kierkegaard derfor sin egen forudsatte opfattelse af begrebet ironi med den måde, hvorpå disse tre antikke forfattere beskriver af Sokrates.⁴ Gennem sin analyse af de forskellige beskrivelser af Sokratesskikkelsen ønsker Kierkegaard således *ikke* at finde frem til begrebet ironi, men at *vise*, hvorledes dette begreb gestalter sig som fænomenet i verdenshistorien i skikkelse af Sokrates. Begrebet ironi er således forudsat. Men begrebet er ikke noget i sig selv. Det bliver først til idet det viser sig i fænomenet Sokrates. Og det er derfor den erotiske betragter er så optaget af at beskrive Sokratesskikkelsen. Ikke for at finde frem til begrebet ironi, men for at vise, hvorledes begrebet giver sig fysisk og psykisk til kende i Sokrates.

I det følgende vil jeg vise hvorledes disse overvejelser over forholdet mellem begreb og fænomen kan genfindes som det metodiske

³ Jakob V. Olsen er også opmærksom på de metodiske overvejelser i *Om Begrebet Ironi* og forklarer forholdet mellem fænomenet og begreb på følgende måde: "Uden begrebet fanger man ikke fænomenet, og uden fænomenet bliver begrebet tomt", *Kierkegaard, kærlighed og kristendom*, s. 36.

⁴ "Sagen er imidlertid den – ifølge Kierkegaard – at man ikke kun skal skelne mellem *fænomenet*, den historiske fremtrædelse, og *begrebet* med dets evige væsen, men at al gyldig erkendelse, må opfatte enheden af de to aspekter. Betragter man udelukkende fænomenerne, havner man i en historisk empirisme, der ikke kan gribe sandheden, og hvis man kun beskæftiger sig med begrebet, forvilder man sig ind i en filosofisk abstraktion uden virkelighed. Erkendelsen må altså på engang være historisk og filosofisk. Dertil kommer, at begreber ligesom individer har historie. Akkurat som det abstrakte begreb virkeliggøres gennem historien, vinder individet kun sandhed ved eksistentiel tilegnelse af idealiteten. Enhver erkendelse, der gør krav på at være både *virkelig* og *sand*, må derfor bestandig foregå i en vekselvirkning mellem den umiddelbare iagttagelse af fænomenet og besindelsen på det almene begreb. Erkendelsens vej er altid dobbeltsporet", Tonny Aagaard Olesen, 'Om Begrebet Ironi læst af Tonny Aagaard Olesen', *Den udødelige*, C. A. Reitzel 2005, s. 41.

grundlag for Kierkegaard og hans pseudonymers iagttagelsesmåde. Jeg vil vise, at Kierkegaard og hans pseudonymer kan opfattes som en lille hær af erotiske betragtere, der med bevæbnede øjne, bevæbnede fordi de bringer et forudsat begreb med i deres fænomenbeskrivelser, forsøger at vise hvorledes dette *begreb* gestalter sig. Denne manøvre er nødvendig for at vi siden kan spejle os selv, vores sjælstilstande og vores forholdsmåder i det begreb, der i sig selv er skjult og derfor kun tillader os adgang gennem sin fænomene fremtrædelse. Denne registrende læsemåde kommer derfor før den etiske.

3. Et erotisk øre og et attrående blik

Kierkegaards forfatterskab er befolket af en række eminente *iagttagere*. Stort set alle hans pseudonymer beskriver sig selv som iagttagende. De benytter ikke blot deres øjne til denne iagttagelse, men også deres ører. Victor Eremita, den pseudonyme udgiver af *Enten-Eller*, der også beskriver sig selv som en person, der "anstille Iagttagelser og Efterforskninger", lægger særligt vægt på *hørelsen*:

"Efterhaanden blev Hørelsen mig den kjæreste Sands; thi ligesom Stemmen er Aabenbarelsen af den for det Ydre incommensurable Inderlighed, saaledes er Øret det Redskab, ved hvilket denne Inderlighed opfattes" (SKS 2, 11).

Victor Eremita mener således, at øret er en langt bedre sans til iagttagelse af sjælstilstande end øjet, fordi synet ofte bedreger. I 'De umiddelbare erotiske Stadier eller det Musikalsk-Erotiske' også fra første del af *Enten-Eller*, finder vi en bekræftelse af, at øret, udgør en langt mere fintfølede iagttagelsessans end øjet. Her er tale om en analyse af tre af Mozarts operaer, idet Kierkegaard mener, at man heri kan *høre* en beskrivelser af den menneskelige attrå i dens umiddelbare skikkelser. Men det kan man naturligvis ikke høre umiddelbart, "der skal et opmærksomt erotisk Øre til", som det lyder (*SKS 2*, 130). Og et erotisk øre, ja, det er netop et øre, der opmærksom lytter efter noget mere, end det, der umiddelbart høres. Og når man lytter således, sættes synet ud af kraft:

"Det er en gammel Erfaring, at det ikke er behageligt at anstrænge to Sandser paa eengang, og det er saaledes ofte forstyrrende, naar man skal bruge Øiet meget paa samme Tid som Øret er beskæftiget. Man har derfor en Tilbøielighed til, naar man skal høre Musik, at lukke Øiet" (*SKS 2*, 122).

I den lille afhandling 'Skyggerids', stadig fra 1. del af *Enten-Eller*, der omhandler tre bedragne kvinder, hvis sorg den erotiske betragter forsøger at fremvise, er det derimod *synssansen*, der benyttes. Her siger iagttageren:

"Det Udvortes har maaske intet Paafaldende ved sig, men først idet jeg gennemskuer det, først da opdager jeg det indre Billede,

som er det, jeg vil vise, et indre Billede, der er for fiint til at blive udvortes synligt, da det er vævet af Sjælens sagteste Stemninger" (SKS 2, 171).

Derfor hører der:

"et eget Øie til for at see det, et eget Blik for at forfølge dette usvigelige Indicium paa hemmelig Sorg. Dette Blik er attraaende" (SKS 2, 172).

Ofte beskriver alle disse iagttagere med erotiske ører og attrående øjne sig selv som en art *politi-spioner*, fordi deres metier netop er af bringe noget skjult frem i lyset (begrebet) ved at være lidenskabeligt indlevende og subjektivt efterprøve det, de betragter på sig selv for siden at vise det, der ikke umiddelbart kan ses.

I *Gjentagelsen* møder vi Constantin Constantius, der blandt andet iagttager et ungt forelsket menneske. Constantin sammenligner netop sig selv med en "Politiembedsmand" og siger:

"Naar en Iagttager røgter sit Kald godt, saa er han at ansee som en Politi-Spion i en høiere Tjeneste, thi Iagttagelsens Kunst er at bringe det skjulte frem" (SKS 4, 12).

Iagttageren har en "Ahnelse" om, at der er mere i fænomenet, end det han umiddelbart ser, fordi han på forhånd har noget "in mente". Han kan derfor af det enkelte, han ser, udlede det *totale*, som han ikke ser (SKS 4, 23). Hvis et menneske ikke har denne indstilling "saa duer han ikke til iagttagelse, thi den, der ikke opdager det Totale, han opdager egentlig Intet" (SKS 4, 23).

Kierkegaards forfatterskab er således tæt befolket med iagttagere - vi skal møde andre siden i foredraget. Men ingen af disse iagttagere kalder deres metode fænomenologisk. De siger om sig selv, at de bedriver *psykologisk iagttagelse*.⁵

4. Psykologi?

Flere af Kierkegaards pseudonyme værker introduceres som psykologiske undersøgelser. *Gjentagelsen* bærer undertitlen: "Et Forsøg i den eksperimentierende Psychologi", ligesom *Begrebet Angest* kaldes "En simpel psykologisk-paapegende Overveielse" og *Sygdommen til Døden* har undertitlen "En christelig psykologisk Udvikling til Opbyggelse og Opvækkelse".⁶

I *Begrebet Angest* beskrives den psykologiske iagttagelse indgående. Det særegne ved denne psykologiske metode er, at den *ikke*

⁵ I indledningen til *Kierkegaard as Phenomenologist* fremfører Jeffrey Hansen netop denne sammenhæng mellem psykologi og fænomenologi hos Kierkegaard: "In particular, the method that Kierkegaard called "psychology" represents a potential inspiration for phenomenological thinking, particularly for scholars interested in the relationship between phenomenology and theology. This method arose from Kierkegaard's earliest pseudonymous works and is directed at holding faith [...] and doubt together in tension", *Kierkegaard as Phenomenologist*. s. xii.

⁶ Det psykologiske står således ikke i modsætning til det opbyggelige, men hvor det opbyggelige angiver værkets sigte – der af det lille ord "til" – betegner det psykologiske værkes metode.

forholder sig objektivt og registrerende til det fænomen, den stilles overfor, men derimod er båret af en engageret, lidenskabelig og subjektiv i forholdsmåde.

Vigilius Haufniensis, den pseudonyme forfatter til *Begrebet Angest*, er en *særlig* psykolog. Også han beskriver sig selv som "en Polit-Agent" (SKS 4, 360). Han har et "Blik saa inquisitorisk", at der ingen tvivl er om, at vi har at gøre med en ganske trænet psykologisk iagttager. Men det påpeges også, at denne psykolog *aldrig iagttager blotte kendsgerninger* og aldrig forholder sig objektivt beskrivende til det, der iagttages. Derimod må den psykologiske iagttager være:

"Smidigere end en Liniedanser for at kunne bøje sig ind under Menneskene og eftergjøre deres Stillinger". Perfektioneres han i denne kunst vil "det Forborgne finde Behag i at smutte frem og smaasnakke med sig selv", som det lyder. Med sit inkvisitoriske blik evner denne særlige psykolog således at "skabe det Totale og Regelmæssige" af det enkelte og det uregelmæssige, og som afslutning på sin iagttagelse kontrollerer han denne ved "at mærke paa sig selv enhver Stemning, enhver sjelelig Tilstand, som han opdager hos en Anden" (SKS 4, 359).

Denne beskrivelse af psykologens virke indikerer en særegen forbindelse mellem autopsi og empati, mellem selviagttagelse og indlevelse i andre. Denne forbindelse er bærende for Kierkegaards syn på, hvad en psykologisk indfaldsvinkel indebærer, hvorfor der *ikke* er tale om

en simpel form for introspektion.⁷ For Kierkegaard er den psykologiske iagttagelse aldrig en desinteresseret betragter, hverken af den andens eller egne sindstilstande.

I sit studie af Kierkegaard som psykolog fremhæver Kresten Nordentoft netop, at i Kierkegaards psykologiske metode stiger iagttagelsens skarphed i takt med graden af personligt engagement.⁸ Som erotiske betragtere rækker Kierkegaard og hans pseudonymers interesse langt ud over den blotte registrering af affekterne. Det er netop den subjektive lidenskab, der skal give erkendelsen perspektiv og almengyldighed. Den erotiske betragtningsmåde er således ikke blot passivt registrerende og beskrivende, men aktivt analyserende gennem det begreb iagttageren bærer med og har "in mente" i sine psykologiske undersøgelser.

Forudsætningen for Kierkegaards psykologiske indfaldsvinkel er at ethvert menneske indeholder det for mennesket væsentlige (unum

⁷ I en journal optegnelsen fra 1849 får vi en meget malende beskrivelse af den sande psykologiske iagttagers rolle. Det er en rolle, som Kierkegaard ikke overraskende forbinder med en læges rolle, en forbindelse vi også kender fra *Sygdommen til Døden*, der udkommer samme år, som optegnelsen er nedfældet. Det er værd at lægge mærke til, at Kierkegaard først beskriver "Ikke-Psykologen", som den desinteresserede objektive iagttagelse og derefter den sande iagttagelse, der giver sig hen, har tålmodighed og kærlighed og vilje til at sætte sig i den andens sted og eftergøre det iagttagende fænomen på sig selv, hvilket netop er en beskrivelse af den erotiske betragter: "Det er da en af disse taabelige Bemærkninger, paa hvilke man ogsaa strax kjender en Ikke-Psykolog: "at der gives visse Ting, som man nok kan begribe, at en Mand kan blive gal over – men andre ikke"; det er et taabeligt Forsøg paa at forklare in casu Galskab som var det saa ikke Galskab, siden man saa godt kan "begribe", at han blev gal. Nei, Sagen er: i Forhold til det Vigtigere, det Ualmindeligere, det Interessantere o: s: v: beskæftiger og interesserer det at dvæle ved at Manden blev gal, det har en Slags novellistisk Interesse, og Ens Deeltagelse er ganske rigtigt Egoisme. I Forhold til det at blive gal over en Ubetydelighed, som det hedder, anderledes; og dog glemmer man her, hvad en Psycholog da strax vilde betænke, at just det har vel som en Reflexion hørt med til at constituere Galskaben, saa Manden gik fra Forstanden, blev rasende over "at en saadan Ubetydelighed skulde have den Magt over ham, at Andre skulde troe, at en saadan Ubetydelighed havde den Magt over ham" o: D: Men i Forhold til hele denne Side af Psychiatrien gjælder det saa dybt: det at være Lægen er selv at ville lide; Den, som ikke har denne ydmyge Hengivelse, Taalmod, Kjerlighed til at ville udholde den Lidelse, tjenende (som Tjener, som den Ringere, i Tjeners Skikkelse) at sætte sig ind i den Anden: han helbreder Ingen og er Lægen villig til paa den Maade at ville lide mere end den Syge, saa helbreder han Mange" (NB: 14, 144, SKS 22, 426).

⁸ Kresten Nordentoft, *Kierkegaards Psykologi*, København 1972, s. 22.

omnes), og derfor mener han, at det er muligt at generalisere ud fra de enkelttilfælde han beskriver og som han afprøver i forhold til sig selv.⁹ Han øver sig derfor i at skabe det totale af det delvise og det er på baggrund af denne øvelse at han og de øvrige pseudonymer kan fremmane diverse typer eller skikkelser af den sjælstilstand, de undersøger.¹⁰ Som det lakonisk lyder:

"Naar man blot passer paa sig selv, da skal en Iagttagere have nok af 5 Mænd og 5 Qvinder og ti Børn for at opdage alle mulige menneskelige Sjels-Tilstande" (SKS 4, 427).

5. Kierkegaard som fænomenolog?

Naturligvis kan man ikke kalde enhver, der beskæftiger sig med fænomenbeskrivelser for fænomenolog. En *ren* fænomenologisk tilgang vil hævde at ethvert fænomen udelukkende fremstår som objekt for min perception. Der er ikke noget bag fænomenet, intet immanent væsen, og der er heller ikke tale om, at vi i bevidstheden besidder et indre billede eller en repræsentation af fænomenet. For en ren fænomenologisk tilgang går min tilgang udelukkende gennem perceptionen, når jeg *retter* min bevidsthed mod et givent fænomen.

⁹ Arne Grøn siger: "Som iagttagere, der selv tages i agt, er læseren den enkelte. Læseren er altså begge, iagttageren og den iagttagne", *Subjektivitet og negativitet. Kierkegaard*, Gyldendal, København 1997, s. 45.

¹⁰ "Kierkegaard vil på den ene side gerne betone sin virkelighedstroskab og realisme, men ikke mindre afgørende for ham er det at kunne generalisere ud fra enkelttilfældet", *Kierkegaards Psykologi*, s. 31. Hermed imødekommer Kierkegaard Sartres krav til en fænomenologisk orienteret psykologi, der beskrives på følgende måde: "Man forstår da, at ideen om mennesket for fænomenologien derfor heller ikke kan være et empirisk begreb, et produkt af historiske generaliseringer, men at vi tværtimod har behov for at anvende "*a priori*" den menneskelige værens essens til at skabe et nogenlunde solidt udgangspunkt for psykologiens generaliseringer", *Skitse til en teori om følelserne*, s. 26.

Den erotiske betragter har en *anden* opfattelse af fænomenets fremtræden. Det skyldes som vist, at han overalt i sine betragtninger bærer et forudsat begreb med sig om det fænomen, den sjælstilstand, han ønsker at undersøge. Den erotiske betragter har således altid noget "in mente", som det lyder både i *Om Begrebet Ironi* og *Begrebet Angest* og går derfor ikke "ren" til fænomenet. Godt nok skal betragteren fæstne øjet fast på den enkelte sjælstilstand, han ønsker at undersøge, men han må på samme tid "have det Totale in mente" (SKS 3,379). Det, han har "in mente" er begrebet, men begrebet udgør *ikke* fænomenets essens. Begrebet er i og for sig slet ikke noget i sig selv. Begrebet viser sig *i* fænomenet. På anden måde har vi ikke adgang til det.

"Det Udvortes er da vel Gjenstand for vor Iagttagelse, men ikke for vor Interesse; saaledes sidder Fiskeren og retter urokkeligt sit Blik paa Floddet, med Floddet interesserer ham slet ikke, men vel Bevægelserne nede paa Bunden. Det Udvortes har derfor vel betydning for os, men ikke som Udtryk for det Indvortes, men som en telegraphisk Efterretning om, at der dybt inde skjuler sig Noget" (SKS 2, 172).

Den erotiske betragter ser på fænomenet for at få noget at vide om begrebet. Også i den erotiske betragtning lægges vægten således på, at vores tilgang går altid gennem den fænomenale fremtrædelse, fordi begrebet skjuler sig. Man kunne måske sige, at begrebet "sidder" i *ånden*,

men lader sig *mærke* på, *viser sig* i *sjæl* og *legeme*, for nu at henvise til Kierkegaards opfattelse af mennesket som en syntese mellem sjæl og legeme, båret af ånd, der udgør den antropologiske grundforudsætning for alle forfatterskabets beskrivelser af de menneskelige sjælstilstande.

Begrebet viser sig i fænomenet, hvis man ser ordentligt efter, hvis man er særlig opmærksom, som den erotiske betragter. Ja, og nogen gange også, hvis man ikke er, for som det lyder i forordet til *Forord*:

"Det er en Erfaring, der ofte bekræfter sig, at man ved en Ubetydelighed, en Smaating, en hensynsløs Yttring, et ubevogtet Udbrud, en tilfældig Mine, en uvilkaarlig Gestus har faaet Leilighed til at stjæle sig ind i et Menneske og opdage, hvad der havde unddraget sig den omhyggeligere Iagttagelse" (SKS 4, 467).

Men generelt er det dog således at vi har brug for den erotiske betragters årvågne blik, fordi begrebet skjuler sig eller giver sig til kende på en tvetydig eller inverts måde. Begrebet *er* ikke noget i sig selv. Begreber som ironi, angst, kærlighed og fortvivlelse bliver først til når de viser sig i den ironiske, i den angste, i den elskende og i den fortvivlede, som sjælstilstande, der kan registreres og beskrives – af den erotiske betragter. For ham eller rettere, for det trænedede øje, for den erotiske betragtning er en kunst, der kan læres, giver begrebet sig *til kende*. Begrebet *giver sig hen* i fænomenet, for nu at blive i den erotiske metaforik.

Kierkegaard og hans pseudonymer udgør altså ikke en desinteresseret objektiv iagttagerskare. Men de er heller ikke en hoben subjektivistiske og vilkårlige iagttagere. De er subjektive og indlevende i deres beskrivelser og de "afprøver" de forskellige sindstilstande de undersøger på sig selv. Man kan derfor sige, at alle Kierkegaards fænomenbeskrivelser hviler på en transcendental forudsætning, som kan kaldes idealistisk og denne forudsætning muliggør at betragteren, der fører begrebet med, kan afprøve rigtigheden af sin undersøgelse på sig selv.

Som en række erotiske betragtere er Kierkegaard og hans pseudonymer altså interesserede i de menneskelige sjælstilstande og hvordan disse *viser sig*. Og de er især interesserede i de sjælstilstande, der har en tendens til *skjulthed* eller *forstillelse*. Det gælder ikke kun negative sjælstilstande, men også fx kærligheden og troen, om end de negative sjælstilstande, som angst, fortvivlelse, forargelse, mistro og misundelse, for nu blot at nævne nogle, er overrepræsenterede i forfatterskabet. Det skyldes, at disse negative sjælstilstande har en tendens til at give sig ud for at være noget andet end det, de er, hvilket ansporer den erotiske betragtning.

De sjælstilstande, der er umiddelbart tilgængelige for en iagttagelse, fordi de viser sig, som det, de er, har derimod ikke den erotiske betragters særlige bevågenhed:

"Overhovedet afvæbne alle dybe humane Rørelser i et Menneske Iagttageren. Det er kun hvor der i stedet for disse er en Tomhed,

eller hvor de coquet skjules, at man vil iagttage" (SKS 4,12), som det lyder i *Gjentagelsen*. Pseudonymen Constantin Constantius giver følgende eksempel:

"Dersom man var Vidne til, at et Menneske bad ret af sin hele Sjæl, hvo kunde da være et saadant U-Menneske, at han vilde iagttage [...] Naar man derimod hører en Præst afdeklamere en velstuderet Præken [...] saa sætter man ganske rolig Mikroskopopen for Øiet, saa lader man ikke Øret sluge det Sagte, men trækker Jalousien for, Kritikerens Rist, der prøver enhver Lyd og ethvert Ord" (SKS 4, 12).

Som en række erotisk betragtere forsøger Kierkegaard og hans pseudonymer således at se og høre det, der ikke umiddelbar giver sig til kende. De forsøger at se, hvorledes den givne sjælstilstand forholder sig til det forudsatte begreb om den givne tilstand, de altid har "in mente" for på denne vis at kunne "afkode", hvilken *betydning* der ligger i den fænomenale fremtrædelse. Der er således tale om en særlig form for fænomenologi. Den er eksistentiel i den forstand, at den forholder sig til den måde, hvorpå de menneskelige sindstilstande ytrer sig i eksistensen. Men Kierkegaard er netop *ikke* eksistentielist. For hans beskrivelser er som vist ikke forudsætningsløse og fører aldrig til tomhed og fortvivlelse, fordi de hviler på tanken om en mening, der bor i det forudsatte begreb, som han altid fører med i sine eksistensanalyser.

I sidste instans skal det at lade blikket hvile på den erotiske betragters deskriptive analyser altså tjene til at *vise* "den kjære Læser" hvad den enkelte sjælstilstand og dennes forskellige skikkelser betyder. Hermed kan "den kjære Læser" spejle sig i det viste og tilegne sig det begreb, der kun er tilgængeligt gennem fænomenet og således påtage sig at udføre den etisk-religiøse opgave, der består i at lade sin forestilling korrigere af det viste. Den erotiske betragter står således i det etiskes tjeneste og den erotiske betragtningskunst kan kaldes sokratiske al den stund dens sigte er selverkendelse. Den erotiske betragter skal hjælpe os til at blive bedre til at se og høre dét, der ikke umiddelbart giver sig til kende og dermed hjælpe os til at se sider af os selv, der ellers ville forblive dunkle. Den videre opgave ligger hos "den kjære Læser", som, hvis vi vil, kan være enhver af os her.

Tak for opmærksomheden!